

Ціхоцький І. Л.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Боросовська І. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка

МОВА ТА СТИЛЬ ІСТОРИЧНОЇ БЕЛЕТРИСТИКИ ЮРІЯ ВИННИЧУКА (НА МАТЕРІАЛІ ДИЛОГІЇ «АПТЕКАР» І «СЕСТРИ КРОВІ»)

У статті запропоновано нове лінгвостилістичне прочитання діалогії сучасного українського белетриста Юрія Винничука «Аптекарь» (2015) і «Сестри крові» (2018) у контексті псевдоісторичної стилізації викладу. Темпоральне колоритне дискурсу в естетиці постмодернізму має більш складну природу і функціональне навантаження, зумовлені настановою на гіперреалізм викладу. Середньовічна тематика діалогії дала можливість письменникові не тільки зіграти з читачем і поекспериментувати з долями історичних і вигаданих персонажів, але й виробити унікальну стратегію колоритної старольвівської мови, що стає основою темпованого стилістичного наративу. Мовностилістичну амплітуду історичних (чи псевдоісторичних) текстів Винничука важко досліджувати традиційними методиками, апробованими до української класики реалістичної літератури історичного жанру. Стилістична, композиційна та нарративна стратегія його мовомислення тяжіє до зразків магчного реалізму, постмодернізму й альтернативної історії. Новий історизм зумовлює специфічні напрями мовного аналізу, основна увага у яких зосереджена на текстуальному підході у відтворенні історичного минулого, радикальному переосмисленні самих понять тексту, контексту та взамовідносин між ними. Перспективним напрямом дослідження Винничукового стилю видається спостереження за технікою стилізації на різних мовних рівнях: часовому, регіональному, соціальному. У творчому виконанні Ю. Винничука ці прийоми постмодерної естетики виявляють передусім у практиці деталізації викладу, надмірній фактологічності, що межує іноді з візуальним енциклопедизмом, фотографічних ефектах відтворення сцен, інтер'єрів і пейзажних замальовок. Винничуківську концепцію віртуального історизму узалежнено специфікою модифікованих постмодерних жанрів («фантасмагоричний роман на історичному тлі»), авторським баченням обробки та імплантації текстового матеріалу і нарративною стратегією.

Ключові слова: історичний роман, віртуальний історизм, стилізація, мовний колорит епохи, нарація, фактологічність.

Постановка проблеми. Новий історизм літератури постмодернізму (його ще називають віртуальним історизмом або псевдоісторизмом) зумовлює специфічні напрями мовного аналізу, основна увага у яких зосереджена на текстуальному підході у відтворенні історичного минулого, радикальному переосмисленні самих понять тексту, контексту та взамовідносин між ними [5; 10; 16; 35; 38]. Трактатування історизму в постмодерній естетиці дещо відрізняється від загальнонаукової інтерпретації цього поняття. Постмодерністи формують власну віртуальну реальність, переосмислюють історію та грають з історичними фактами, через що їхня концепція історичного часу та мови зовсім не схожа на «кульор локаль» романтиків, квазіісторизм героїчного епосу чи на аналітичний історизм класич-

ного реалізму [17]. Об'єктивна потреба передати мовний колорит епохи й автентичність конкретного часового зрізу у письменників постмодерністів супроводжується суб'єктивною артистичною настановою на містифікацію, фантасмагоризацію та карнавалізацію історичного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Репутація впізнаваного, успішного і не зовсім типового письменника-експериментатора пояснює популярність Винничукових текстів у середовищі молодих науковців [2–4; 6; 11; 12; 14; 20; 22; 28; 29; 33; 37; 40]. Окремі аспекти ідіолекту письменника навіть стали об'єктом розгляду кандидатських дисертацій [21; 34], однак більшість досліджень мають досить формалізований і герметичний формат, оскільки висвітлюють

локальні проблеми мови та стилю письменника поза контекстом літературного напрямку й авторської концепції обробки матеріалу. І це попри те, що Винничук дуже активний у блогосфері, а його численні інтерв'ю дають можливість зазирнути у закутки творчої лабораторії й отримати верифіковані рецептури творчого процесу сюжетного, мовного та наративного комбінування [32; 41].

Постановка завдання. Мета розвідки – виявити й описати особливості та механізми темпорального колориту дискурсу в романах Юрія Винничука «Аптекарь» (2015) і «Сестри крові» (2018) та узалежнити її техніку стильовими (такими як естетика постмодернізму, гіперреалістична фактологічність зображення) та жанровими (фантазмагоричний роман на історичному тлі як реалізатор нового типу жанрової структури) особливостями історичної белетристики письменника.

Виклад основного матеріалу. Попри загалом позитивний імідж письменника у полі літературної критики, естетична складова частина його індивідуального стилю часто неоднозначно трактується у відгуках і рецензіях професійних літературознавців і пересічних читачів, хоча ледь чи не усі оглядачі сходяться на думці, що Юрій Винничук – досить розкутий і провокативний автор, який дозволяє собі ризикувати й експериментувати на мовному ґрунті, культивує власну модель художнього мовлення – легкого і вправного, але водночас динамічного, барвистого і по-львівськи колоритного [32; 41]. Письменник із неперевершеним власним стилем і багатою мовою, майстер ідеально темперованого сюжету та поетикально-стильових трансформацій, а водночас прагматичний маніпулятор, котрий володіє історичним контекстом, оперує фольклорними джерелами й етнографічними відомостями, вміє заінтригувати, містифікувати, стилізувати мову під місцеву львівську говірку, і радикальний ревізіоніст зі своїм баченням розвитку української літературної мови, «не кастрованою радянською лінгвістичною каральною системою» і здатної до інтенсивної регенерації [31]. Окремі оглядачі говорили навіть про усталений творчий стереотип і стилістичну квінтесенцію постмодерніста Винничука: «Давній Львів (і словничок реалій наприкінці), авантюризм, містичність, еротичність, історичність – і все це добряче скроплене фірмовими діалектизмами» [32], та зазвичай детективний сюжет із елементами гротеску, бурлеску, фантазмагорії, пародії, гумору, іронії, сарказму, стьобу, еротизму та містифікації [30]. Сам Винничук неодноразово наголошував, що створює свої тексти винятково для себе і пише тільки про те,

що його цікавить, особливо не зважаючи на думку читацької аудиторії.

Львівська тематика була і залишається домінуючою творчого методу Винничука. Як стверджував сам письменник, він захоплений минулим Львова і тому багато пише власне про старий Львів. У 2015 р. вийшов друком роман автора «Аптекарь», що розповідає про життя пізньосередньовічного Львова середини XVII ст. [7]. Над компонуванням ідеї та тексту роману автор із великими перервами працював впродовж більш як тридцяти років. Роман одразу став бестселером і розійшовся безпрецедентним для України тиражем у 15 тисяч примірників. Впродовж 2015–2018 рр. Винничук працював над продовженням роману, презентацію якого анонсували на Форумі видавців у Львові у вересні 2018 р. Попри готову концепцію нового тексту, робота над продовженням діалогії зайняла у письменника майже три роки, передусім через те, що у Винничука у роботі паралельно були ще два романи. Події нового роману «Сестри крові» розвиваються переважно у Львові, а діють у ньому здебільшого ті самі персонажі, що і в «Аптекарі» [8]. Середньовічна тематика дала можливість письменникові не тільки зіграти з читачем у дійсне-недійсне та попереплітати долі історичних персонажів із вигаданими та фантастичними, але й виробити унікальну стратегію колоритної старольвівської мови, що стає основою темпованого стилістичного наративу.

В одному з інтерв'ю Винничук обмовився, що не вважає себе письменником історичного жанру, а читати класиків і сучасних письменників-істористів не любить через їхню нездатність передати мовний колорит доби. «Головна проблема наших історичних романів – там персонажі розмовляють якоюсь дерев'яною мовою. А треба вміти почути, треба дізнаватися про живу мову тих часів і вчитися її передавати. А хто ж хоче таким займатися?» [32]

Історичність для Винничука є не самоціллю, а радше засобом творчого самовираження, бо й жанр останніх своїх великих романів («Танго смерті», «Аптекарь») він ідентифікує не як історичний, а як «фантазмагоричний на історичному тлі» [32]. Балансування на межі історичної правди та вигадки, реального факту та фантазмагорії, тим не менше, не позбавляє Винничука тексти інтелектуальної вартості. Вже перші рецензенти «Аптекаря» відзначали концептуальну особливість його мови: надмірний енциклопедизм, гіперреалістичність і фактологічність. О. Коцарев зауважує, що місцями Винничук так «переймається

тим, наскільки правдоподібними виглядатимуть речі, обставини та вчинки його персонажів, що починає загрузати в історизм, демонструючи мало не на кожному кроці широковідомі, впізнавані факти чи постаті» [19].

Безумовно, подібні стилістичні експерименти навіяні передусім постмодерною технологією продукування історичного роману, але неабияк посприяли цьому історико-краєзнавчі зацікавлення автора. Чи не найбільшою проблемою класиків і сучасних письменників-істористів він вважає нездатність передати мовний колорит доби, проїнятися її матеріальним духом, оскільки це забирає багато сил і часу [32]. На питання, що найбільше допомогло під час написання «Аптекаря» і без яких праць цей роман не відбувся б, Винничук відповідав: «Цих книжок було дуже багато. Над робочим столом у мене є стелаж, то чотири полиці в ньому було забито книжками, яких я потребував для «Аптекаря», і ще чимало чого було в електронному вигляді в папці. З захопленням читав «Біографію Лондона» Пітера Акройда: життя міст того часу було багато в чому подібне. Крім того, штудіював цілу серію книжок, де описувалися окремі явища та суспільні феномени: «Історія бридоти», «Історія тіла», «Історія гігієни» – щось польською, щось російською. «Історія епідемій у Львові» Харевічевої – це книга саме про той період, коли у Львові була моровиця: там дуже добре описується стан каналізації, стан тогочасної медицини» [32].

Дослідники відзначають, що постмодерна доктрина освоєння дійсності, яка апріорі скептично ставиться до можливості «нового» в літературі, тим самим визнає за структурну ознаку художнього тексту інтертекстуальність [27, с. 176], що проявляється у техніці маніпуляції нарративними перспективами, гетероглосії чужих текстів, цитат, їх гібридизації, креолізації тощо [13, с. 44]. У тексті «Аптекаря», скажімо, чимало мікрофрагментів із псевдоісторичними цитатами зі старольвівських хронік, наукових трактатів, книг і манускриптів Львівського магістрату, листів і мемуарів, у яких Винничук вправляється у середньовічній книжності та синтаксисі. Інтенсивність архаїзації та історичного колориту цитат залежить від жанрових і соціолінгвістичних особливостей фрагментів [39, с. 37–38].

Концепт Винничукового львовоцетризму базується переважно на історичній ретроспекції. «Я люблю Львів тамтой більше, ніж цей. Його в моїй уяві сформували спогади старих львів'ян і давні часописи, як щось величне і дуже своєрідне,

не схоже ні на що. Як добре, що я ще застав старі інтер'єри, носіїв львівського балаку, пізнав справжню львівську кухню. Від самого дитинства не можу вивільнитися від тамтого Львова», – писатиме Винничук у статті «На руїнах тамтого Львова».

Своєрідним стилістичним маркером Винничукового стилю є містифікація та фантазмагоризація викладу. Містифікаційні нашарування діалогії виразно проглядають у перманентних цитуваннях насправді неіснуючих текстів (записок Гулевича, містичних трактатів із точним зазначенням автора та місця видання, середньовічних магістратських книг Львова). Стилiстичний прийом фантазмагоризації є одним із основних механізмів творення віртуального історизму у тексті роману. Життя відьом, чарівників і чаклунів у Винничука виписано не менш ретельно і реалістично, як тогочасний побут середньовічного Львова, а картини вигаданих відьомських шабашів і магічних дій органічно вплетено у реальні старольвівські декорації [2, с. 265].

Юрія Винничука небезпідставно вважають за одного з найбільших промоутерів традиційної галицької культури та мови [41]. Головним майданчиком такої культурної промоції виступають його тексти. На проблему галицизмів і їх місця у системі українського літературного словожитку сам Винничук має свій специфічний погляд. У статті «Страхотливий привид галицизмів» письменник, зокрема, писав: «Одне видавництво мені вислало цілий список слів у моєму романі, які на їхню думку були галицизмами і їх треба було пояснити. У відповідь я надіслав посилання на тлумачний «Словник української мови», де більшість із цих слів були. І вживали їх не галичани» [9].

Наддністрянські діалектні одиниці є важливим компонентом художньомовної організації творів Ю. Винничука. Індивідуально-авторська специфіка використання діалектизмів у Винничука виявна у вживанні діалектних одиниць як одного із засобів гумористичного зображення подій, героїв [33; 34]. Діалектна домінанта «галицької мови» (наддністрянського говору) лежить в основі творення мовного образу Львова й увиразнює урбаністичні пейзажі Винничука. До гри з читачем залучаються традиційні авторські словники галицизмів.

Висновки і пропозиції. Мовностилістичну амплітуду історичних (чи псевдоісторичних) текстів Винничука важко досліджувати традиційними методиками, апробованими до української класики реалістичної літератури історичного жанру. Стилiстична, композиційна та нарративна стратегія його

мовомислення тяжіє до зразків магічного реалізму, постмодернізму й альтернативної історії. Перспективним напрямом дослідження Винничукового стилю видається спостереження за технікою сти-

лізації (темпоральної, регіональної, соціальної) в інших текстах письменника львівського циклу та порівняння його ідіостилю із творчою рецептурою колег із літературного цеху.

Список літератури:

1. Андрухович Ю. Повернення літератури? Плерома. № 3. Проект «Повернення деміургів». *Мала українська енциклопедія актуальної літератури (МУЕАЛ)*. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. С. 14–21.
2. Боросовська І. «Віртуальний історизм» як проблема текстотворення у сучасному українському романі (на матеріалі львівської белетристики Юрія Винничука). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2020. Вип. 72. С. 260–272.
3. Боросовська І. Гіперреалізм як засада мовної стилізації викладу у старольвівській белетристиці Юрія Винничука. *Науковий вісник ДДПУ імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2019. Вип. 12. С. 11–14.
4. Буда В.А. Медичні описи у романі Ю. Винничука «Аптекарь». *Мовна комунікація: наука, культура, медицина* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Тернопіль : ТДМУ, 2019. С. 101–104.
5. Бурко В. Перехрестя парадигм у матриці Нового історизму. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Літературознавство*. 2010. Вип. 29. С. 183–190.
6. Вергун К. Емоційно забарвлена лексика на матеріалі «Легенд Львова» Юрія Винничука. *Студентський науковий вісник Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. 2002. Вип. 5. С. 7–8.
7. Винничук Ю.П. Аптекарь. Харків : Фоліо, 2015. 443 с.
8. Винничук Ю.П. Сестри крові. Харків : Фоліо, 2018. 384 с.
9. Винничук Ю. Страхітливий привид галицизмів. URL: <https://zbruc.eu/node/12075>.
10. Голобородько Я. Інтертекстуальність й ультрасексуальність. Синекюра Юрія Винничука. *Артерпанд. Український літературний істеблїшмент*. Київ, 2006. С. 101–118.
11. Горова Д. Лексико-семантичне поле війна як засіб відтворення мовної картини світу Юрія Винничука. *Матеріали студентських наукових читань* : збірник наукових праць / ред. : Ж.В. Колоїз, З.П. Бакум, Л.А. Білоконенко, Т.І. Вавринюк та ін. Кривий Ріг, 2018. Вип. 4. С. 46–51.
12. Григорчук І. Використання львівського сленгу в романі Юрія Винничука «Танго смерті». *Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2018. Вип. 30. С. 73–75.
13. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. Київ : Критика, 2005. 264 с.
14. Даценко А.В. Функціонування тропів у творі Ю. Винничука «Танго смерті». *Магістерські студії* : альманах. Вип. XX. Херсон : ХДУ, 2020. С. 58–61
15. Дегтярьова І.О. Стилистичний потенціал української постмодерністичної прози : автореф. дис. ... канд. філолог. наук. Київ, 2009. 27 с.
16. Дудніков М. Функції терміна «історизм» у літературознавстві. *Слово і час*. 2010. № 9. С. 14–22.
17. Ковбасенко Ю.І. Література постмодернізму: По той бік різних боків. *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 2002. № 5. С. 2–12.
18. Козак Р.В. Експресивний потенціал синтаксичних одиниць українського постмодерністського прозового тексту. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2017. Вип. 44. С. 175–178.
19. Коцарев О. «Аптекарь» Винничука: відьми, катування, страшні магічні книжки, бальзами, отрути і трошки URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/63534/Aptekar_Vynnychuka_vidmy_katuvanna_strashni_magichni_knyzhky.
20. Крупеньова Т., Русєва І. Специфіка ономасторчості Юрія Винничука. *Художній досвід О. Довженка-прозаїка* : збірник наукових статей. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2020. С. 51–54.
21. Кузьмич О.Я. Мовні засоби творення комічного в українській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Луцьк, 2015. 20 с.
22. Ляшенко О.Є. Мовні засоби експресивізації тексту в ідіолекті Юрія Винничука (на матеріалі роману «Танго смерті»). *Adorbem per linguas. До світу через мови* : Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної конференції «Світ як інтертекст», 17–18 червня 2020 р. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2020. С. 46–49.
23. Мельнікова Ю.О. Генеза історичного роману в українському літературознавстві як однієї з модифікацій жанру. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Вип. XXIII. Ч. II. С. 56–69.
24. Монахова Т.В. Народництво, модернізм і постмодернізм у лінгвістиці тексту. *Мовознавство*. 2013. № 4. С. 44–56.

25. Нестеров М. Историческая стилизация и языковая концептуализация личности в художественно-историческом жанре. *Педагогическое образование и наука*. 2010. № 10. С. 106–107.
26. Палій О.П. Поетика постмодерністського роману (до теоретичних аспектів). *Літературознавчі студії*. 2013. Вип. 39 (2). С. 278–288.
27. Переломова О.С. Інтертекстуальність – структурна ознака текстів українського постмодерного художнього дискурсу. *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія*. 2008. № 1. С. 174–180.
28. Підкуймуха Л. Мовне життя Львова в художніх текстах Юрія Винничука. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 7 (75). С. 125–128.
29. Сахно Б.Ю. Лінгвопрагматичні параметри незакінчених речень (на матеріалі творів Юрія Винничука). *Science and Education a New Dimension. Philology*. III (16). Issue 70. 2015.
30. Семків Р. Юрій Винничук як центральна постать галицької бурлескної літератури. Після постмодернізму? Київ : НаУКМА, 2012. С. 83–98.
31. Стасиневиц Є. «Аптекарь» Юрія Винничука: да прибуде з нами роман. URL: <http://www.theinsider.ua/rus/art/aptekar-yuriya-vinnichuka-da-pribude-z-nami-roma/>.
32. Стасиневиц Є. Юрій Винничук: Реалізм в літературі – це часто страшенно нудно. URL: <https://rozмова.wordpress.com/2015/10/08/urij-vynnychuk/>.
33. Стецик К. Наддністрянський говор в художественном языке Ю. Винничука. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. № 2 (44). 2015. Ч. 2. С. 181–184.
34. Стецик Х.М. Наддністрянські діалектні елементи в українській художній прозі : автореф. дис ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2015. 20 с.
35. Сур'як М. Діалектика нових підходів до вивчення літератури та культури у новому історизмі. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки*. 2015. № 5. С. 182–185.
36. Тараненко О.О. Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х). *Мовознавство*. 2002. № 4–5. С. 33.
37. Ткач В.А. Особливості відтворення діалектизмів в українсько-німецькому перекладі (на матеріалі роману Юрія Винничука «Танго смерті»). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. Вип. 47 (2). С. 443–448.
38. Халимон М. Новий історизм: текстуальний підхід до вивчення історичного минулого. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія: Філософія. Філософські перипетії*. 2010. № 917. С. 48–52.
39. Ціхоцький І., Боросовська І. Старольвівська белетристика Юрія Винничука: авторська концепція мовного історизму (на матеріалі роману «Аптекарь»). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2018. Вип. 68. С. 30–47.
40. Шередько А., Голубінка І. Засоби комічного в індивідуальному стилі Юрія Винничука. *Українська мова в просторі й часі* : матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, 17–19 квітня 2019 р., Львів. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 89–90.
41. Lis-Markiewicz P. Portret filozoficzno-artystyczny Jurija Wynnyczuka (na podstawie przeprowadzonego we Lwowie wywiadu z pisarzem 13 sierpnia 2018 r.). *Studia Ukrainica Posnaniensia*. VIII-1. 2020. P. 268–279.

Tsikhotskiy I. L., Borosovska I. I., LANGUAGE AND STYLE OF HISTORICAL FICTION BY YURIY VYNNYCHUK (ON THE MATERIAL OF THE DILOGUE “PHARMACIST” AND “SISTERS OF BLOOD”)

The article proposes a new stylistic reading of the diology of the modern Ukrainian fiction writer Yuriy Vynnychuk “Pharmacist” (2015) and “Sisters of Blood” (2018) in the context of pseudo-historical stylization of the presentation. Temporal coloring of discourse in the aesthetics of postmodernism has a more complex nature and functional load, due to the guidelines for hyperrealism of presentation. The medieval themes of the diology allowed the writer not only to play with the reader and experiment with the fates of historical and fictional characters, but also to develop a unique strategy of colorful Old Lviv language, which becomes the basis of a timed stylistic narrative. The linguistic and stylistic amplitude of Vynnychuk’s historical (or pseudo-historical) texts is difficult to study by traditional methods tested in the Ukrainian classics of realistic literature of the historical genre. The stylistic, compositional and narrative strategy of his linguistic thinking tends to examples of magical realism, postmodernism and alternative history. The new historicism determines the specific directions of linguistic analysis, the main focus of which is on the textual approach in the reproduction of the historical past, a radical rethinking of the very concepts of the text, context and relationships between them. A promising area of study of Vynnychuk’s style is the observation of stylization techniques at different language levels: temporal, regional, social. In the creative performance of Yu. Vynnychuk, these techniques of postmodern aesthetics are manifested primarily in the practice of detailing the presentation, excessive factuality, which sometimes borders on visual encyclopedism, photographic effects of scenes, interiors and landscape sketches. Vynnychuk’s concept of virtual historicism is dependent on the specifics of modified postmodern genres (“phantasmagoric novel on a historical background”), the author’s vision of processing and implantation of textual material and narrative strategy.

Key words: historical novel, virtual historicism, stylization, linguistic color of the epoch, narration, factuality.